

romànic, amb inicial *drog-* o *drag-*. Sobretot en llengua d'oc, on és freqüent aquella variant en els trobadors, no sols en el famós sirventès *Drogoman sénher*, car apareix també en Peire Cardenal i en un parell de passatges d'Aimeric de Pegulhan (Rayn. III, 78); així com en Richart de Berbeilh: «Na chansós er *drogomans* / lai on ieu non aus anar, / ni ab frenchz huelhs regardar, / tan sui forfagz et aclús / --- / Mielhs-de-dona, que fugit ai dos ans, / er torn a vós, doloirós e plorans! / ---»; i una variant *dogroman* en la *Chansó d'Antiocha*: «Reis Corbarans de Persa demandet Arloí, / al cortés *dogroman*, que entén son latí: / —Quals es aquesta gens que veí estar aissi? / --- / —Aïssó es Uc lo Maines --- et es del linh Pepí / ---» (Appel, *Cbrest.*, 29.45, 6.4).

I en les altres llengües romàniques: it. *dragomanno* sembla ser més rar, i potser més tardà: se cita en els *Canti Carnascaleschi*, S. xv o xvi; tampoc és freqüent en francès, on apareix un sol cop el 1213, escrit *drogement*, en els *Faits des Romains*, 197.25; Rom. LXV, 488; després, no hi torna fins el 1553, i el 1564 el declaren mot italià, per bé que també s'hi troba *drugement* en el S. XII, on hi ha encreuament dels dos tipus. Sembla que la font immediata de tot això és un gr. bizantí *δραγουμανος*.

Almenys la forma amb *t-* no dubtem que ens ve de l'àrab, i en aquest sembla clarament ser autòcton, i probablement d'origen semític. Cert que la història del mot dins l'àrab és complicada per variants que no corresponen als tipus morfològics corrents. El verb *tārgam* 'traduir, interpretar' hi és ben conegut i clàssic, així com el substantiu *tārgama* 'traducció, interpretació'. Tots dos, amb ampli descabdellament semàntic, i documentats en autors de lèxic viu, ja sovint a l'E. Mitjana.

El mot per a 'intèrpret' hi apareix en diverses variants: *tarḡamān*, *tarḡumān* i *turḡumān*; aquesta, que sembla ser la més clàssica i corrent, si bé no apareix a l'Alcorà, ja es troba en l'àrab iraqí del S. x (en *Dabba wa Insān* el conte més antic de les 1001 Nits), i era la usual en el l'arab d'Espanya, judicant per la seva presència en *RMA*. i *PAlc. Dozy, Gloss.*, 351; *Suppl.* I, 143b-144; Neuvonen, p. 175; Dieterici; cf. d'altra banda D. Lopes, *XIV Congr. Intl. d. Orientalistes* III, 258; Sainéan, *Sour. Indig.* II, 412; Scheludko, *ZRPb.* XLVII, 427; Rosemarie Burkart, *Travaux du Sémin. de Phil. Rom. Univ. Istanbul* I, 1937, 41-56; Bloch, *D. E. Fr.*; Prati, *D. E. It.*

No tots els detalls de la història del mot en romànic, i més en àrab, estan ben aclarits. Tanmateix les dificultats de forma, quant al tipus romànic en *t-*, no són importants: el pas de *turḡ-* al cat. ant., port. i cast. ant. *truḡama(n)/truḡiman* es pot qualificar de normal. La forma cat. i it. predominant, *torcimany/turcimanno*, es pot explicar naturalment a base d'una pronúncia *turḡiman* mossàrab, amb ḡ > ċ, sempre fàcil en mossàrab, i aquí quasi obligada per la influència del romànic *TORCERE* 'tòrcer': llavors la *-c-* catalana s'explica, ja quasi automàticament, per aquesta incorporació a la família del mot romànic. En tot cas la forma catalana

del mot és la que compta amb documentació romànica més antiga, almenys entre les del tipus *a*. És d'origen oriental directe, com probablement ho és també la italiana.

La variant *drog/drag-* també es pot comprendre pel fet que, en l'àrab arcaic, la ḡ sonava *g*, pronúncia que pervisqué a Egipte; llavors el pas de *t-* a *d-* no causa dificultat tractant-se de llengües distintes, amb diferències de matís entre llurs respectives consonants; el trasllat de la *r* també es comprendria, per ultracorreció de la impossibilitat aràbiga de pronunciar els grups d'oclusiva inicial + *r*, i la influència de *DROGA* (article de comerç i 'engany'), ho acabaria de precipitar.

Quant a la formació del mot àrab els dubtes són més considerables: com sempre és natural desconfiar de la genuïnitat dels mots aràbics de més de tres consonants, quan no hi ha ben clars un prefix com *m-* o un sufix com els en *-n*; aquí també la *t-* podria ser prefixal. En principi, no sols és possible això, sinó que és concebible que es derivi d'una arrel semítica, que és *raḡam* 'conjecturar' en àrab, i que ja es troba a l'Alcorà (Penrice). De tota manera el tipus derivatiu de *tārgama* i *turḡumān* no és normal en àrab, i hem de creure que els mots hi vagin passar des d'una altra llengua semítica. Possiblement l'arameu, d'on vénen els mots de l'hebreu rabínic, *targem* 'interpretar'; i el nom del *Targum*, pròpiament 'interpretació'; o bé, en definitiva, de l'antiquíssim assiri, on hom assenyala *targūmanu* 'intèrpret'.

L'àrab, en tot cas, no basta. Majorment tenint en compte que el mot apareix també en dialectes iranís bastant antics; en aquests deu ser també manlleu del semític: el persa *tarḡuma* 'traducció' i l'imp. *tarḡuma kun* 'tradueix', es troben ja, p. ex., en la Història de la ciutat nord-irànica de Bukhara, història composta en àrab pel Neršahī, però aquells mots figuren en la traducció persa feta entre 1128 o 1178 (el traductor persa hi escriu *terḡuma kardam* 'he traduït').² Aquí el manlleu de l'àrab és clar; però *turḡumān* 'intèrpret' ja es troba en irani des d'un poc abans de la Hèjira, no en els textos pelvís més antics (Nyberg), però sí en pelví més tardà i persa maniqueu (McKenzie); i per tant allí hagué de ser manlleuat de l'arameu o de l'acadi.

Resten d'altra banda semblances impressionants amb altres mots orientals i balto-eslaus. En tot cas és ben curiosa l'analogia amb un mot ja molt difós per Anatólia en el segon mil·lenniari abans de J. C. Massa gran per ser casual. Hi ha el nom dels *Τελμησσεες*, els famosos intèrprets o exegetes (*ἐξηγηταες* escrivia Heròdot), «de raça divina», que habitaven a *Τελμησσος*, ciutat de Cària o de Lídia, dels quals ens parla sovint el gran historiador joni (I, 78.5, 7 i 13, 83.11, 84.3); i després Ciceró (*Div.* I, 41); els quals ja consultava Cresos rei de Lídia, en la seva guerra final contra Cirus el Gran (cf. Van Groningen, Herodotus Historiën, *Commentaar*, Leiden, 1959, III, 44). Cf. encara un mot *telismar* 'mulà, sacerdot turc o musulmà' [S. XVI, fr., angl., it.] que sembla tenir una existència autèntica i independent del *talisman* màgic (*DECH* v, 389a30).